

Διάλεξη του Καθηγητή Νίκου Λυγερού “Νοητικά σχήματα στη διδακτική”

Χαλάνδρι 16/06/2009

Με τα νέα δεδομένα της διδακτικής, έχουμε την τάση να θεωρούμε ότι δεν ανήκει στον πυρήνα της γνώσης. Κατά συνέπεια, έχουμε ένα μοντέλο εκπαιδευτικό, που επηρεάζεται από εξωγενείς παράγοντες. Λέμε ότι θα ήταν καλό να έχουμε μια κοινωνική προσέγγιση των μαθητών. Άρα εντάσσεται η κοινωνιολογία. Κανονικά στο πλαίσιο που είστε, ακόμα και ηλικιακά, έχετε υποστεί όλοι την επίδραση της κοινωνιολογίας στην εκπαίδευση. Σιγά-σιγά μπήκατε στο πλαίσιο της ψυχολογίας. Δεν σας φτάνει πια η κοινωνιολογία, διότι καταλαβαίνετε κι εσείς οι ίδιοι, ότι η κοινωνιολογία ασχολείται με τη μάζα, κατά συνέπεια θέλει πολλούς μαθητές κι εσείς έχετε μόνο μια τάξη. Θα ήταν σωστά αυτά που λέει η κοινωνιολογία, αν είχατε μια τάξη με 400 άτομα. Όταν έχετε μια τάξη με 20 άτομα, αρχίζουν τα προβλήματα. Καταλήγουμε λοιπόν να θέτουμε το ψυχολογικό πλαίσιο και λέμε ότι είναι πολύ σημαντικό. Όταν βλέπουμε ότι κι η ψυχολογία φτάνει στα όριά της, μπαίνουμε στο πλαίσιο το διπλωματικό. Δηλαδή, όλοι λέτε ότι είστε μαθητοκεντρικοί. Το λέτε όλοι, κανείς δεν το κάνει. Διότι μπορεί να είσαι μαθητοκεντρικός όταν κάνεις ιδιαίτερα κι έχεις ένα παιδί στο μάθημα. Αλλά όταν έχεις είκοσι παιδιά ή εικοσιπέντε; Αν πραγματικά ήσασταν μαθητοκεντρικοί, δεν θα μπορούσατε να κάνετε μάθημα, γιατί το κάθε παιδί έχει άλλες απαιτήσεις, άλλες ιδιότητες.

Το θέμα μας σήμερα είναι, μήπως η διδακτική είναι ο πυρήνας και μέσα από τη διδακτική προκύπτουν στοιχεία που τα μελετούμε μετά αφού τα χωρίσουμε σε επιμέρους ενότητες. Άρα, θα ήταν καλό να δούμε αν υπάρχουν σχήματα μέσα στη διδακτική, με τα οποία μπορούμε μετά να χτίσουμε θεωρίες, τις οποίες εκ των υστέρων παρουσιάζουμε ως πολύ σημαντικές για την εκπαίδευση. Θα σας δώσω ένα χειροπιαστό παράδειγμα εξαρχής: Είμαι σε μια συνάντηση με δυο γονείς, οι οποίοι έχουν δυο παιδιά. Για να με συναντήσουν έχουν αφήσει τα παιδιά μόνα – είναι μεγάλα παιδιά, όχι 2 ή 3 ετών. Σε κάποια στιγμή, κατά τη διάρκεια της συνάντησης, παίρνουν τηλέφωνο και ρωτάει ο μεγαλύτερος αν μπορούν να πάνε να παίξουν με τα διπλανά παιδάκια. Εγώ δεν ακούω το παιδί, ακούω μόνο τον πατέρα. Η πρώτη ερώτηση του πατέρα είναι: ‘Θα είναι και ο μπαμπάς μαζί με τα παιδάκια;’. Απ’ ότι φαίνεται από τη δεύτερη ερώτηση του πατέρα, το παιδί λέει ‘όχι’. Ρωτάει μετά ο πατέρας: ‘Θα είναι ένα παιδάκι ή πολλά;’. Απ’ ότι φαίνεται, το παιδί απαντάει ‘πολλά’. Οπότε λέει: ‘Μπορείς να πας’. Κλείνει το τηλέφωνο.

Όπως τον πατέρα τον έχω σπουδαστή, του είπα ότι μόνο και μόνο από τις απαντήσεις του, έχουμε ήδη ένα νοητικό πλαίσιο. Το ότι ο πατέρας κάνει δύο ερωτήσεις, δείχνει ότι είναι εξαρχής θετικός. Διότι αν ήταν αρνητικός, με την πρώτη αρνητική απάντηση θα σταματούσε η διαδικασία της διαπραγμάτευσης. Άρα ο πατέρας είναι μέσα σ' ένα πλαίσιο διαπραγμάτευσης και μάλιστα είναι θετικός. Εξήγησα στον πατέρα, ότι αν ήταν σε στρατηγικό πλαίσιο, θα ήταν πολύ επικίνδυνο το πώς το διαχειρίστηκε, γιατί εγώ θα ήξερα τι σκεφτόταν πριν κάνει την τρίτη ερώτηση.

Θέλω να πω ότι, ενώ στην πραγματικότητα υπάρχουν νοητικά σχήματα καθαρά σε πλαίσιο διδακτικής, μπορούμε να τα μεταφέρουμε και να βρούμε στρατηγικά σχήματα.

Στη διδακτική χρησιμοποιούμε και την τεχνολογία. Η τεχνολογία είναι φτιαγμένη για να είναι εργαλείο. Το θέμα είναι αν αυτός που χειρίζεται το εργαλείο, είναι φτιαγμένος για να το χειριστεί. Δεν θέλω να σας δώσω παράδειγμα πληροφορικής που όταν έχω φοιτητές να λένε: 'τι μαλάκας είναι αυτός ο υπολογιστής', τους εξηγώ ότι ο υπολογιστής έχει τη νοημοσύνη του χρήστη. Από το δεύτερο μάθημα και μετά, δεν ακούω ποτέ πια: 'τι μαλάκας είναι ο υπολογιστής'. Αυτό που θέλω να πω είναι ότι ο υπολογιστής δεν κάνει προσωπικά λάθη ειδικά σ' ένα συγκεκριμένο άτομο. Άρα, όταν εγώ βάζω την ίδια εκφώνηση σε σαράντα άτομα και έχω είκοσι που βρίζουν τον υπολογιστή, σιγά-σιγά αναρωτιούνται ποιος είναι ποιος. Αυτό ισχύει και για τα ζευγάρια. Μην το ξεχνάτε αυτό. Λέτε συχνά για ένα ζευγάρι, 'τι βλάκας είναι αυτός, που είναι μ' αυτήν'. Σε τέτοια περίπτωση, εγώ πάντοτε αναρωτιέμαι, αν ο βλάκας είναι αυτός που είναι με τον έξυπνο ή ο έξυπνος που είναι με το βλάκα! Αυτό θα δημιουργούσε μια εξομάλυνση των σχέσεων, για μερικούς άνδρες ή γυναίκες, που θεωρούν ότι έχουν περάσει χρόνια της ζωής τους μ' ένα βλάκα. Λέμε: 'Μ' όποιον δάσκαλο καθίσεις ...', δεν λέμε ποτέ 'Μ' όποιον άνδρα ή γυναίκα...'. Πάντως υπάρχει ένας συσχετισμός.

Στη διδακτική έχουμε πολλά παραδείγματα στρατηγικής, τα οποία όμως δεν χρησιμοποιούμε. Δεν τα χρησιμοποιούμε γιατί έχουμε την "τακτική" και όχι στρατηγική, να θεωρούμε ότι αν καταφέρουμε να επιβληθούμε, όλοι θα ενεργούν ακριβώς με τον ίδιο τρόπο. Στην πραγματικότητα, όπως τα παιδιά είναι πιο δημιουργικά, έχουν μεγαλύτερη ανθεκτικότητα στη μαζική προσέγγιση. Γι' αυτό, θα έχετε προσέξει, ότι σε κάθε πλαίσιο φασιστικό, ναζιστικό, κομμουνιστικό, ό,τι θέλετε, εξόντωναν πρώτα τα παιδιά. Δεν υπήρχε ανάγκη να εξοντώσουν τους άλλους, διότι οι μισοί ήταν δημόσιοι υπάλληλοι, άρα είχαν άμεση εξάρτηση από το κατοχικό ή αυταρχικό καθεστώς. Δηλαδή θεωρούσαν ότι δεν μπορούσαν να κάνουν αλλιώς. Τα παιδιά όμως μπορούσαν να κάνουν και αλλιώς, γιατί δεν ήταν

οικονομικά εξαρτημένα. Ή τουλάχιστον δεν το ήξεραν. Έπρεπε λοιπόν να έχουν μια ειδική εκπαίδευση για τα παιδιά, όπως θα λέγαμε στην πληροφορική *format*, δηλαδή το ξανακάνουμε από την αρχή, το ξαναφτιάχνουμε εντελώς! Μη νομίζετε ότι είναι νέες τεχνικές. Οι τεχνικές αυτές έχουν ήδη χρησιμοποιηθεί με μεγάλη αποτελεσματικότητα από την Οθωμανική αυτοκρατορία με τους λεγόμενους ‘γενίτσαρους’. Δηλαδή, τον φτιάχνεις από την αρχή. Στην πραγματικότητα τώρα με τα παιδιά, θεωρούμε ότι όταν κάνουμε το μάθημα σε γενικό πλαίσιο, θα απορροφήσουν με τον ίδιο τρόπο. Είναι μεγάλο λάθος και το ξέρετε. Το “πρόβλημα” με τα παιδιά είναι αυτή η ανθεκτικότητα. Αντέχουν στη γνώση επειδή δεν την κατέχουν. Θα δώσω ένα παράδειγμα. Είναι μερικοί από σας που παίρνουν ασπάρτάμη. Η ιδέα είναι ότι η ασπάρτάμη δεν έχει καθόλου ζάχαρη. Αν βάλετε λίγη ασπάρτάμη στη γλώσσα σας, η οποία είναι ηλίθια, θα νιώσει ότι δεν έχει ζάχαρη. Μετά από λίγο έρχεται ο εγκέφαλος, ο οποίος δεν είναι ηλίθιος, και σας λέει ότι τρώτε ζάχαρη. Προσέξτε! Και τα δύο είναι σωστά! Δεν τρώτε ζάχαρη, αλλά σας λένε ότι τρώτε ζάχαρη! Τι έκανε το φαρμακευτικό σύστημα; Λέει: Υπάρχει ένα σύστημα που πληροφορεί τον εγκέφαλο ότι αυτό που τρώει είναι ζάχαρη. Εμείς θα παραπληροφορήσουμε το σύστημα. Χωρίς να τρώει ζάχαρη, θα του λέμε: “τρώς ζάχαρη”. Άρα ο εγκέφαλος παίρνει σαν σήμα “τρώω ζάχαρη” και δεν σας λείπει. Δεν σας λείπει φαινομενικά, αλλά έχετε πρόβλημα που δεν τρώτε ζάχαρη! Η ασπάρτάμη προκαλεί προβλήματα μνήμης. Αυτό είναι “πολύ καλό”, είναι το σύστημα της γενοκτονίας. Τρώτε ασπάρτάμη για να μη φάτε ζάχαρη και μετά ξεχνάτε ότι φάγατε ασπάρτάμη, εφόσον προκαλεί προβλήματα μνήμης. Στο τέλος μπορεί να είστε όλοι λεπτοί και λεπτές, αλλά δεν ξέρετε πια για ποιο λόγο! Τι εννοώ. Τη γλώσσα, όπως δεν έχει γνώσεις, δεν μπορούμε να την κοροϊδέσουμε. Τον εγκέφαλο, όπως έχει, μπορούμε να τον παραπληροφορήσουμε. Την ώρα που κάνετε μάθημα σε μικρά παιδιά, δεν έχουν γνώσεις, είναι γλώσσες. Γι’ αυτό τη βγάζουν! Και όταν την βγάζουν, σπάζει κόκαλα. Ενώ γι’ αυτούς που έχουν μυαλό, το πρόβλημά σας είναι απλό. Λέγεται πλύση εγκεφάλου! Βλέπετε, από τη μια μεριά έχετε *μικρούς* ανθρώπους, που είναι διατεθειμένοι να ακούσουν κάτι, αλλά είναι εξαρχής αντιστασιακοί. Κι από την άλλη έχετε ανθρώπους σαν εσάς, που δεν είναι διατεθειμένοι να ακούσουν κάτι, αλλά άμα τους πιάσετε, τους πιάσατε. Είναι το ψάρεμα. Αν το παιδάκι τσιμπάει όπου να ’ναι, μπορεί να τσιμπήσει και αγκίστρι. Το πιο εξελιγμένο παιδάκι, που είστε εσείς, τσιμπάει μόνο όταν βλέπει φαγητό. Άρα αυτό θα πέσει πιο σίγουρα στην παγίδα. Γιατί όταν θα τσιμπήσει, θα τσιμπήσει για τα καλά και θα έχει πιαστεί.

Θα αναρωτιέστε, ποιο είναι το ψάρεμα. Η εγκύκλιος! Τι σημαίνει αυτό: Μόλις έχουμε την εγκύκλιο, υπάρχει αμέσως η θάλασσα και η ξηρά. Ή

πιο λαϊκά, η ύλη και η εκτός ύλη. Μόλις υπάρχει το 'εκτός ύλης', μπορείτε να απαντήσετε στα παιδιά αμέσως. Δηλαδή υπάρχουν πάρα πολλές ερωτήσεις στις οποίες απαντάτε: 'αυτό είναι εκτός ύλης'. Το απαντάτε διπλωματικά, με το δικό σας τρόπο, αλλά πάνω-κάτω λέτε ότι δεν είναι στο πρόγραμμα. Επειδή κάποιος σας έχει εξασφαλίσει *ότι είναι/τι περιλαμβάνει το πρόγραμμα. Βέβαια, είστε οι πρώτοι που κατηγορείτε αυτόν τον κάποιον που θεωρείτε ότι είναι άσχετος με βάση το πώς καθόρισε το πρόγραμμα. Αλλά την ώρα που απαντάτε στο παιδί, γιατί σας δυσκολεύει με την ερώτησή του, χαίρεστε που κάποιος –ο οποίος είναι άσχετος– σας έβαλε το πλαίσιο 'ύλης' και 'εκτός ύλης'. Φανταστείτε λίγο την εκπαίδευση χωρίς 'εκτός ύλης'. Ξέρω ότι είναι δύσκολο να το φανταστείτε. Είναι σαν να σας λέω, φανταστείτε ένα τοπίο χωρίς καλώδια ΔΕΗ, ΟΤΕ ... Ένα ελληνικό τοπίο μέσα στην πόλη χωρίς κανένα καλώδιο. Σας φαίνεται σχεδόν αδιανόητο. Σιγά-σιγά, βέβαια, η τεχνολογία θα σας βοηθήσει γιατί θα έχουμε ασύρματο. Φαίνεται, λοιπόν, τόσο φυσικό για σας σαν πλαίσιο η ύλη και η εκτός ύλη, που δυσκολεύεστε να καταλάβετε ότι για το παιδί δεν υπάρχει 'ύλη' και 'εκτός ύλης'. Υπάρχει μόνο ο δάσκαλος. Αυτό είναι ένα πρόβλημα. Διότι παρόλο που υπάρχει μια θρησκεία της 'ύλης' και της 'εκτός ύλης', υπάρχει όμως και ο άνθρωπος που πρέπει να αποφασίσει, αν κινείται σ' αυτό το πλαίσιο ή αν δεν κινείται σ' αυτό το πλαίσιο. Αυτό δεν είναι θρησκευτικό. Έχουμε πολλούς ανθρώπους, που είναι θρησκευόμενοι επίσημα και κάνουν πράξεις που λες: ο Θεός να σε φυλάξει! Έχουμε ανθρώπους που είναι άθεοι και κάνουν πράξεις και αναρωτιέσαι πώς το κάνουν! Δεν έχει σημασία. Εγώ λέω απλώς ότι η ευθύνη εναπόκειται στο δάσκαλο, διότι το παιδί αναγνωρίζει μόνο το δάσκαλο. Δεν εννοώ το δάσκαλο με την τυπική, κοινωνική έννοια. Ο καθηγητής έχει ανάγκη από ένα θεσμικό πλαίσιο για να επιβληθεί. Όπως και ο φοιτητής. Ο δάσκαλος και ο μαθητής, όχι! Αν θέλετε να διαφοροποιήσω πώς εγώ βλέπω το μαθητή και το φοιτητή. Ο φοιτητής κάνει ό,τι μπορεί. Ο μαθητής κάνει ό,τι δεν μπορεί! Ο δάσκαλος μπορεί να απαιτήσει από το μαθητή του πράγματα τα οποία εξαρχής δεν μπορεί. Ο καθηγητής δεν μπορεί να το απαιτήσει από το φοιτητή. Είναι μια μεγάλη διαφορά. Άλλο το πλαίσιο το «τι μπορώ να κάνω». Προσέξτε. Θυμάστε τη φράση του Schopenhauer «Μπορώ να κάνω ό,τι θέλω, αλλά δεν μπορώ να θέλω ό,τι θέλω». Την ώρα που κάνετε το μάθημα, εσείς έρχεστε όχι καν με τα 'πιστεύω σας', αλλά με τα 'θέλω σας', που είναι πολύ χειρότερα αν δεν είναι σωστά επιλεγμένα. Διότι αν δεν θέλετε κάτι, δεν θα το κάνετε ποτέ. Αν το θέλετε, θα το κάνετε.

Τα παιδιά, στην αρχή θέλουν να κάνουν τα πάντα. Και το ξέρετε πολύ καλά, γι' αυτά που είναι και σε μικρότερες ηλικίες, το κύρος του δασκάλου είναι μεγαλύτερο από το κύρος των γονιών. Αυτό, ξέρω ότι

στεναχωρεί μερικούς από σας, που είναι και γονείς και δάσκαλοι. Αλλά πόσες φορές το έχετε ακούσει, όταν επιστρέφει το παιδί σας στο σπίτι, να του λέτε κάτι και να σας απαντά: «Μα η δασκάλα δεν το λέει έτσι». Και άντε τώρα εσείς να τα βρείτε μ' αυτή τη δασκάλα, που φαίνεται σαν να είναι ένα αόρατο τείχος. Το ωραίο είναι ότι αυτή η δασκάλα δεν ξέρει ότι έχει τόση δύναμη. Αυτό είναι το απίστευτο! Δηλαδή δεν ξέρει ότι είναι ικανή να δράσει μέσα στο σπίτι. Έχει μόνο την εντύπωση, η δασκάλα ή ο δάσκαλος, όταν είναι μέσα στην τάξη του, ότι είναι όλη η οικογένεια που δρα εναντίον του. Όπως έχουμε το “γάμος αλά ελληνικά”, στην Ελλάδα ο δάσκαλος “παντρεύεται” με το μαθητή του, αλλά και με όλη την οικογένεια. Δεν έχει μόνο το μαθητή να διαχειρισθεί. Πρέπει να διαχειρισθεί και τους γονείς. Γι' αυτό πολύ συχνά λέω ότι οι χειρότεροι δάσκαλοι είναι οι χειρότεροι γονείς, δηλαδή είναι αυτοί που έχουν να διαχειρισθούν και τα δύο. Γιατί είναι οι ίδιοι που θεωρούν ότι καταπατούνται τα δικαιώματά τους από άλλους γονείς. Και είναι οι ίδιοι που καταπατούν τα δικαιώματα άλλων γονέων. Είναι οι ίδιοι που καταπατούνται από άλλους δασκάλους, αλλά κάνουν ακριβώς το ίδιο. Δηλαδή είναι σε πλαίσιο τομής. Γιατί υπάρχει αυτή η δυσκολία; Νομίζω ότι υπάρχει γιατί έχουμε κοινωνικοποιήσει πολύ την τάξη.

Ο Αντώνης σε κάποια φάση σάς είπε ότι η τάξη είναι ένας μικρόκοσμος. Θα ήταν καλό να διαβάσουμε λίγο Ελύτη και να αναρωτιόμαστε αν το πρόβλημά μας είναι ο «μικρόκοσμος» ή ο «μέγας»; Γιατί μπορείτε να το αντιστρέψετε. Αν μέσα στην τάξη έχετε την κοινωνία ολόκληρη που αντιπροσωπεύετε, τότε μπορείτε να αλλάξετε την κοινωνία. Αν όμως το βλέπετε μονόπλευρα, χωρίς να υπάρχει αμφίδρομη σχέση, τότε είστε σε πλαίσιο καταπάτησης.

Οι λέξεις είναι πολύ απλές. Θα σας δώσω ένα στρατηγικό σχήμα. Εμείς στην Ελλάδα λέμε ‘κατάληψη’. Αν αντί για ‘κατάληψη’ λέγαμε ‘κατοχή’, το γεγονός παραμένει το ίδιο. Αν τώρα σας έλεγα, “στο πάνω μέρος της Κύπρου υπάρχει κατάληψη”, τα ίδια τα παιδιά σας θα σας έλεγαν: “Ε, και τι έγινε!” Στην κοινωνία όσον αφορά στα οικονομικά, όπως προσέξατε, δεν λέμε πια ‘οικονομική καταστροφή’. Λέμε ‘ύφεση’. Λες κι αλλάζει κάτι! Δεν αλλάζει.

Μερικές φορές δεν δίνουμε ουσία στις λεπτομέρειες. Όταν πήγα στη Πτολεμαΐδα πρόσφατα, ο Δήμαρχος ο οποίος είναι αρχιτέκτονας, μου έλεγε ότι το 1974 που πήγε ως φοιτητής αρχιτεκτονικής στη Γαλλία, είχαν επισκεφθεί ένα νοσοκομείο και εντυπωσιάστηκε διότι πίσω από τα κρεβάτια των ασθενών είχε ένα τετράγωνο κόκκινο και αναρωτιόταν γιατί υπήρχε αυτό το κόκκινο. Όταν έβαλαν ένα φοιτητή να καθίσει στο κρεβάτι, όλοι του είπαν ότι έχει καλύτερο χρώμα, καλύτερη όψη.

Δηλαδή, τότε είχαν σκεφτεί πως όταν βάλεις ένα κόκκινο φόντο καλυτερεύει το χρώμα. Οπότε, όταν η οικογένεια έρχεται να δει τον άρρωστο, έχει την εντύπωση ότι πάει καλύτερα. Άρα οι πρώτες λέξεις που θα πει είναι: “Φαίνεσαι καλύτερα σήμερα!” Ο άρρωστος το ακούει αυτό, δεν ξέρει ότι είναι αντανακλαστικό πλαίσιο από το κόκκινο και θεωρεί ότι όντως πάει καλύτερα. Και ξέρετε πόσο αυτό τον επηρεάζει ψυχολογικά! Μιλάμε για το 1974! Φαντάζομαι ότι μερικοί από σας έχουν πάει σε νοσοκομεία στην Ελλάδα. Πρόσφατα πήγα σ’ ένα νοσοκομείο για μια φίλη. Στον 5^ο όροφο ήταν γραμμένο «Απαγορεύεται το κάπνισμα». Δηλαδή δεν βάζουν μόνο στο ισόγειο την απαγορευτική πινακίδα, την βάζουν σε κάθε όροφο κι ίσως και στην πόρτα του δωματίου, γιατί ενώ όλοι ξέρουμε πόσο επικίνδυνο είναι, μπορεί να μην το σκεφτεί ο άλλος. Στην πραγματικότητα αυτός που καπνίζει το τσιγάρο, θα ανεβεί όλα αυτά τα σκαλοπάτια, μπορεί να καπνίζει και μέσα στο ασανσέρ και μόνο όταν θα δει το 4^ο ή 5^ο απαγορευτικό, θα σκεφτεί: “Μήπως πρέπει να μην καπνίσω;” Προσέξτε όμως, ο Αντώνης θα σας πει: “Αυτό που έχει σημασία είναι ότι δεν καπνίζει μέσα στο δωμάτιο”. Εγώ θα σας πω ότι αυτό το άτομο έμαθε να παραβιάζει τουλάχιστον 5 φορές μια απαγόρευση! Αυτό του μάθατε! Δεν του μάθατε βέβαια να καπνίζει, όμως του μάθατε πώς να παραβιάζει κάτι που καθορίζει το σύνταγμα. Άρα στην πραγματικότητα, το ενισχύετε μ’ αυτόν τον τρόπο και το ίδιο γίνεται και με το παιδί. Λέτε: “Σημασία έχει το αποτέλεσμα”. Αν για να φτάσει στο αποτέλεσμα το παιδί έχει περάσει από διάφορες παραβάσεις το αποτέλεσμα είναι ανούσιο.

Θα σας δώσω ένα παράδειγμα. Εγώ σε μία σχολή βαθμολογώ. Όταν έδωσαν λευκές κόλλες κατάλαβαν τον πόνο τους, διότι εγώ βαθμολόγησα λευκή κόλλα. Πέρασαν, λοιπόν, σαν μήνυμα στους επόμενους στη σχολή, “Μην παραδίνετε λευκή κόλλα”. Κατά συνέπεια, οι επόμενοι, δηλαδή φέτος, αντέγραψαν την εκφώνηση! Ποιο είναι το πρόβλημά σας; Γιατί γελάτε; Ο στόχος μας δεν ήταν να μη δώσουν λευκή κόλλα; Ο στόχος δεν επιτεύχθη; Εγώ νομίζω ότι η σχολή έκανε το καθήκον της. Κατάφεραν όλοι αυτοί οι σπουδαστές να παραδώσουν μη λευκές κόλλες. Τώρα το τι γράφει μέσα, είναι άλλο. Μετά μπαίνουμε σε μια διαπραγμάτευση. Εγώ βαθμολογώ σαν να είναι λευκή η κόλλα και γράφω δίπλα: Αντιγραφή εκφώνησης. Επιπλέον ποντάρουν ότι αυτός που κάνει την αξιολόγηση της αξιολόγησης δεν θα διαβάσει το κείμενο και άρα θα επιτευχθεί ο στόχος. Διότι όντως δεν θα είναι λευκή η κόλλα, όντως η βαθμολογία θα είναι διαφορετική και δεν θα υπάρχει καμία επίπτωση. Βλέπετε αυτό είναι ένα στρατηγικό σχήμα.

Σε κάποια άλλη σχολή λέω: “Αυτό το θεώρημα αποτελεί δύο μόρια σε μια βαθμολογία”. Και είχα ένα μαθητή που το αντέγραψε τέσσερις φορές.

Μη νομίζετε ότι το έκανε για να γελοιοποιήσει τον καθηγητή. Στη συγκεκριμένη περίπτωση –ήταν μαθήματα στο Γαλλικό στρατό– νόμιζε πραγματικά ότι έπρεπε. Και του είπα: “Αν το είχες αντιγράψει αρκετές φορές για να πάρεις είκοσι, θα σου είχα βάλει είκοσι. Αλλά δεν πίστευες καν.” Δηλαδή σε κάποια φάση όταν το αντέγραφε, σκέφτηκε: “δεν μπορεί να είναι αυτό μόνο”, δεν πίστευε ως το τέλος. Αν πίστευε ως το τέλος, θα ήταν πολύ καλό, διότι στην πραγματικότητα θα είχε βρει μία μη συμβατική λύση. Και για μένα θα ήταν σωστό δημιουργικά. Αλλά βλέπετε, του ξαναήρθε το κοινωνικό φρένο “δεν γίνεται να είναι αυτό”. Αλλά την ώρα που λες “δεν γίνεται”, πόσες φορές δεν γίνεται; Δηλαδή να το αντιγράψεις δύο φορές για να πάρεις τέσσερα, τρεις φορές για έξι, ή μετά από οκτώ φορές λες “δεν πάει”; Άρα βλέπετε ότι ποντάρει στρατηγικά πάνω σε μία γνώση.

Αν ξέρετε πραγματικά, την ώρα που παίζετε ένα παίγνιο τύχης, τι πιθανότητες έχετε να κερδίσετε, δεν θα το παίζατε. Στο Μοναστηράκι υπάρχουν διάφοροι τύποι που παίζουν το “εδώ παπάς – εκεί παπάς”. Νομίζω ότι είναι μια πολύ καλή άσκηση για δασκάλους. Να πάτε εκεί και να παρατηρήσετε πόσα άτομα παίζουν αυτό το παιχνίδι. Θα σας εντυπωσιάσει. Θα δείτε ότι υπάρχουν από 4 ως 5 άτομα που είναι συνεννοημένα κι έχει ένα θύμα. Τι θέλετε να κάνει αυτός ο άνθρωπος; Όταν πας εκεί, λες: “Πού είναι η παγίδα για να βάλω το πόδι;”. Είναι ένας από πίσω, είναι αυτός που κάνει καβγά, είναι αυτός που βάζει τα λεφτά, αλλά τα κλέβει ο επόμενος και τα ξαναδίνουν. Έχεις την εντύπωση ότι έχουν κερδίσει λεφτά, δεν ξέρω πόσοι, και δεν καταλαβαίνεις ότι είναι απλώς Θεωρία Ομάδων και απλώς είναι μια περιστροφή. Κι όταν ο δικός μας, το αθώο πλάσμα, βάζει το εικοσάρικο, του λένε ‘όχι, βάλε πενηντάρικο’. Μόλις ακουμπήσει το πενηντάρικο, ας το! Και μετά το θύμα αρχίζει να λέει στο διπλανό, που είναι στη συνωμοσία, “Εσύ δεν είδες τίποτα;” Κι απαντά ο άλλος, “Όχι, εγώ δεν είδα τίποτα”. Άντε τώρα να βρεις το δίκιο σου! Αυτό που έχει ενδιαφέρον σ’ αυτή τη διαδικασία, είναι ότι όλοι εσείς έχετε την εντύπωση ότι στο παιχνίδι “εδώ παπάς – εκεί παπάς”, είναι σημαντικές οι κινήσεις. Όμως, το σημαντικό είναι η ομάδα. Είναι η ομάδα που σας μπερδεύει, όχι οι κινήσεις. Είναι ακριβώς όπως με τους ταχυδακτυλουργούς, όταν σας βάζουν μία γυναίκα που είναι σχεδόν γυμνή. Πού νομίζετε ότι κοιτάτε, στατιστικά; Μιλάω για τους άνδρες. Λέτε μετά ‘δεν το είδα’. Το ερώτημα είναι, τι δεν είδες μ’ όλα αυτά που κοιτάζεις; Θέλω να πω ότι το πλαίσιο είναι ότι έχετε την εντύπωση ότι το παίγνιο παίζεται πάνω στα χαρτιά. Και όλο το πρόβλημά σας είναι να εντοπίσετε πώς μετακινούνται τα χαρτιά, για να βρείτε το σημαδεμένο. Είναι λάθος. Πρώτα-πρώτα θα δείτε ότι όταν το παίγνιο είναι έτσι, σας συμφέρει να απαντάτε τυχαία. Δεύτερον, έχετε ενσωματωθεί σ’ ένα μετα-παίγνιο. Σημασία έχει πώς

παίζουν οι άλλοι παίκτες σε σχέση με το θύμα. Άρα σας έχουν ήδη επηρεάσει. Είστε ήδη σ' ένα πλαίσιο πλύσης εγκεφάλου και νομίζετε ότι παίζετε ένα αθώο παιχνίδι. Άρα η ιδέα είναι, όταν μπαίνετε σ' αυτό το πλαίσιο, να δείτε ποιος παίζει τι. Για να το κάνετε αυτό και να το πετύχετε, πρέπει να μην παίζετε. Προσέξτε τι σας λέω. Ο μόνος τρόπος για να παίζετε αποτελεσματικά το παιχνίδι, είναι πρώτον να μην παίζετε το παιχνίδι. Δεύτερον, να παίζετε το μετα-παίγνιο, δηλαδή να παίζετε όπως παίζουν οι παίκτες.

Αυτό είναι που κάνετε κι εσείς στην εκπαίδευση. Κι εσείς το κάνετε πάρα πολύ συχνά. Όταν κάνετε το μάθημά σας, το γνωστικό αντικείμενο το κατέχετε. Δεν το μαθαίνετε εκείνη τη στιγμή. Μην κοροϊδεύομαστε με φράσεις του τύπου “όταν εγώ κάνω το μάθημα, τότε ανακαλύπτω από τα παιδιά ότι είναι καινούργιο το μάθημα”. Στην πραγματικότητα, βλέπετε και πώς παίζουν τα παιδιά μεταξύ τους. Όταν ο Αντώνης σας λέει για συνεργατικό πλαίσιο, είναι πολύ σωστό. Μόνο που εσείς δεν ξέρετε ακριβώς πώς συνεργάζονται τα παιδιά! Γι' αυτό σας λέω ότι για θέματα διδακτικής έχει μεγάλο όφελος να πάτε στο Μοναστηράκι και να δείτε πώς παίζουν αυτοί οι παίκτες. Και θα δείτε ότι ο καθένας έχει ένα ρόλο συγκεκριμένο, πολύ εξειδικευμένο. Σημασία δεν έχει ο ρόλος αυτός, αλλά η έννοια της ομάδος. Παίζουν ομαδικά! Συνεργατικά! Αυτός που έρχεται, το θύμα, παίζει μόνος του. Προσέξτε, αν τους έχετε μελετήσει όλους, μπορείτε να παίζετε. Κι αυτό είναι κάτι που δεν το έχουν προβλέψει, γιατί έχουν συνηθίσει να παίζουν με παίκτη που δεν ξέρει τους κανόνες του μετα-παιγνίου, όχι του παιγνίου. Αυτό γίνεται και με τους μαθητές σας. Έχετε μια δασκάλα που κάνει το μάθημα για αρκετό χρονικό διάστημα. Κάποια στιγμή, έρχεται αναπληρωτής να κάνει το μάθημα. Όμως δεν ξέρει την ομάδα. Μη μου πείτε ότι δεν σας έχει συμβεί αυτό. Κάνετε το μάθημα και ξαφνικά οργανώνονται όλα τα παιδιά, ‘σύμφωνα με τους κανόνες της δασκάλας’, όχι όπως λέτε εσείς ως αναπληρωτής εκείνη τη στιγμή. Διότι έχουν μάθει σ' εκείνο το πλαίσιο. Εσείς τώρα πρέπει να καταναλώσετε χρόνο για να καταλάβετε πώς λειτουργούν αυτά τα παιδιά. Στην πραγματικότητα, αυτό είναι το παρασκήνιο, που είναι το μόνο σοβαρό παίγνιο που παίζετε με τα παιδιά. Είναι το πώς εσείς σιγά-σιγά θα κάνετε μια εισβολή μέσα σ' αυτούς τους κανόνες για να τροποποιήσετε μερικούς και να πετύχετε το γνωστικό αντικείμενο που πρέπει να διδάξετε. Γιατί μπορεί βέβαια να έχει διαμορφωθεί μία ομαδικότητα που είναι θετική, αλλά να υπάρχει και μία ομαδικότητα που είναι αρνητική. Και μη νομίζετε ότι το κριτήριο της ομαδικότητας διαχωρίζει το καλό με το κακό. Είναι ακριβώς το ίδιο. Αυτό που έχει σημασία είναι η ομαδικότητα. Εσείς όταν αντιλαμβάνεσθε ότι κάνετε το μάθημα αλλά δεν προχωράει, πρέπει να σκεφτείτε ότι υπάρχει μεγάλη πιθανότητα να αντιμετωπίζετε εκείνη τη στιγμή μια πολύ

αποτελεσματική ομάδα, η οποία απλώς δεν έχει τον ίδιο στόχο με σας... Εσείς λέτε ότι δεν πέρασε το μάθημα. Πού δεν πέρασε; Αν θέλετε πάλι ένα στρατηγικό σχήμα, γιατί οι Ισπανοί έλεγαν ¡No Pasarán! Δηλαδή, δεν θα περάσει! Όταν μας ενοχλούν για θέματα Ιστορίας, είναι οι μεγάλοι που πρέπει να πουν: «Δεν θα περάσει!». Γιατί οι μικροί είναι ανοιχτοί. Το θέμα είναι ότι μέσα στο πλαίσιο της τάξης έχετε έναν εχθρό. Τον εαυτό σας! Διότι θεωρείτε ότι είναι τάξη και δεν πρέπει να υπάρχει αναρχία. Στην πραγματικότητα, η δημιουργικότητα λειτουργεί μόνο σε πλαίσιο αναρχίας. Ποτέ σε πλαίσιο τάξης. Φανταστείτε τώρα αν σας έλεγα ότι την τάξη σας πρέπει να την ονομάσετε ‘αναρχία’ για να λειτουργήσετε δημιουργικά. Εσείς οι ίδιοι θα έχετε δισταγμούς για τη λέξη ‘αναρχία’. Αλλά προσέξτε, δεν έχει σημασία η λέξη; Γιατί την ονομάζουμε ‘τάξη’; Σας έχει έρθει ποτέ η ιδέα, μήπως θα ήταν καλό, να μην ονομάζουμε πια την τάξη ‘τάξη’; Γιατί εδώ έχει μια ταξική έννοια. Έχετε σκεφτεί ποτέ ότι για μια ομάδα αντιστασιακή στο μάθημά σας, μήπως λειτουργούν τα παιδιά σαν αντιστασιακοί σ’ ένα πλαίσιο κατοχικό, όπου υπάρχει ένας δικτάτορας;

Δεν θα μιλήσω για την Ελλάδα για να μην προβληματιστούμε. Ας πούμε, όταν οι Γερμανοί εισβάλλουν στη Γαλλία, ο Maréchal Pétain λέει: “Εμείς παραδίδουμε τα όπλα, είναι νόμιμη η τάξη”. Και αυτοί που μπαίνουν στην αντίσταση – ο De Gaulle φεύγει, ο Jean Moulin μένει – είναι άλλης “παράταξης”. Εκείνη τη στιγμή, ποιο είναι το δίκαιο; Όσοι είναι στρατιωτικοί, όταν είναι ο Maréchal Pétain πρέπει να ακολουθήσουν τις διαταγές. Το θέμα είναι ότι ο ίδιος ο στρατός που αντιπροσωπεύει την απόλυτη τάξη, σας λέει ότι παρόλο που υπάρχει αυτό το πλαίσιο, αν θεωρείτε ότι κάνετε μια πράξη καθαρά προδοτική, έχετε δικαίωμα να αντισταθείτε. Φανταστείτε τώρα τι λέω! Σ’ ένα πλαίσιο που είναι απόλυτο! Ας πάρουμε τώρα όλους εσάς και σας μεταφέρουμε στο 1943 στη Γαλλία. Είστε όλοι εκπαιδευτικοί. Ερχόμαστε εμείς οι δύο με την εγκύκλιο, με αγκυλωτό σταυρό, και σας λέμε, έτσι θα κάνετε το μάθημα. Ποιες αντιστάσεις θα είχατε; Πόσο ανθεκτικοί θα ήσασταν; Δεν θα ανακαλύπτατε εκείνη τη στιγμή ότι μπορείτε όντως να λειτουργήσετε ως ένα όργανο; Μήπως μερικές φορές οι μαθητές σας σας βλέπουν έτσι, επειδή δεν καταλαβαίνουν τι είναι από πίσω, κι εσείς είστε το μόνο που βλέπουν; Μη νομίζετε ότι αυτό είναι αρνητικό. Είναι ακριβώς όπως ο ασθενής τα βάζει με το γιατρό. Δεν τα βάζει με τους άλλους. Αλλά αν το καλοσκεφτείτε, είναι μόνο ο γιατρός που ασχολείται μ’ αυτόν! Ο μαθητής τα βάζει με το δάσκαλο, γιατί είναι μόνο ο δάσκαλος που ασχολείται μ’ αυτόν! Το θέμα είναι, αν σας απασχολεί πώς ασχολείστε; Και τι μηνύματα εκπέμπετε! Πώς δηλαδή εσείς, μέσω της μαιευτικής σας, εξηγείτε στα παιδιά ότι είστε όντως σε ελεύθερο πλαίσιο, δημοκρατικό, και δεν σας καθοδηγεί, δεν σας χειραγωγεί κανένας. Γιατί

προσέξτε, όταν ο φίλος μου ο Αντώνης μου λέει –δεν το λέει στην πραγματικότητα αλλά έμμεσα– ότι: ‘πρέπει να πάψει από δω και πέρα η έννοια του επιθεωρητή’, είναι αστείο όταν το λέει ο ίδιος ο σχολικός σύμβουλος. Θεωρώ ότι είναι χιούμορ. Για μένα ο επιθεωρητής έχει μετατραπεί σε σχολικό σύμβουλο. Δεν σημαίνει ότι δεν έχει τον ίδιο ρόλο. Αυτό που πρέπει να μας απασχολεί δεν είναι η ονομασία. Είναι το τι κάνει! Την επιθεώρηση έργων στην πολεοδομία ή σε άλλο χώρο δεν τη βλέπουμε αρνητικά. Δεν σας ξαφνιάζει αυτό; Δεν πρέπει να παράγουμε έργο; Εφόσον παράγουμε έργο δεν πρέπει κάποιος να το επιθεωρεί; Μήπως μας ενοχλεί να επιθεωρεί κάποιος, επειδή δεν υπάρχει έργο μερικές φορές; Επειδή υπάρχει μόνο “ύλη” και “εκτός ύλης”; Γιατί αν είναι έτσι, είναι πολύ απλό. Μαγνητοφωνείτε το μάθημά σας, το βάζετε σ’ έναν υπολογιστή και απαντάει: ‘ναι, εντός ύλης’, ‘ναι, εκτός ύλης’. Αν είναι μόνο αυτό, δεν έχετε ανάγκη αυτόν τον άνθρωπο!

Άρα μέσα στο πλαίσιο της “ύλης”, κοιτάξτε τη διαφορά. Ας πάρουμε το σκάκι. Τι είναι ‘καθοριστικό’ στο σκάκι; Με άλλα λόγια τι το χαρακτηρίζει;

- Είναι παιχνίδι στρατηγικό.
- Το σκάκι έχει 5% στρατηγική, 95% τακτική. Άρα, δεν είναι καθοριστικό.
- Οι παίκτες;
- Όλα τα παίγνια έχουν παίκτες. Ούτε αυτό είναι καθοριστικό.
- Ο αντίπαλος;
- Υπάρχουν πάρα πολλά παίγνια που έχουν αντιπάλους. Δεν είναι καθοριστικό.
- Τα άσπρα παίζουν πρώτα.
- Ούτε αυτό, γιατί υπάρχουν κι άλλα παίγνια όπου τα άσπρα παίζουν πρώτα.
- Υπάρχουν ρόλοι.
- Υπάρχουν άλλα παίγνια που έχουν ρόλο ο καθένας.
- Η πρόβλεψη των επόμενων κινήσεων;
- Ούτε αυτό, γιατί υπάρχει ακόμα και στη ρουλέτα.

Θα σας δώσω ένα παράδειγμα. Το σκάκι πάνω-κάτω ξέρετε τι είναι. Το γκο ξέρετε τι είναι; Είναι Κινέζικο. Εμείς, ξέρω, είμαστε του ταβλιού, γι’ αυτό σας μπερδεύω με άλλα πράγματα. Άρα έχουμε το σκάκι και έχουμε το γκο. Και τα δύο έχουν σκακιέρες. Το σκάκι τη σκακιέρα, το γκο το λεγόμενο γκομπάν. Έχουν και τα δύο παίχτες, έναν λευκό και έναν μαύρο. Έχουν και τα δύο πιόνια, στο ένα λέγονται κομμάτια, στο άλλο πέτρες. Έχουν και τα δύο κινήσεις που επιτρέπονται και άλλες που δεν επιτρέπονται. Και τα δύο κοιτάζουν το μέλλον, πώς θα νικήσουν. Και τα

δύο τελειώνουν με νίκη ή ήτα. Η διαφορά; Η διαφορά είναι η τάξη! Στο σκάκι παίζουμε μια παρτίδα έχοντας βάλει τα κομμάτια σε μία τάξη. Είναι προκαθορισμένη η τάξη. Στο γκο βάζετε τις πέτρες όπου θέλετε σε μία σκακιέρα που είναι 19x19. Στο σκάκι έχετε δύο σειρές από τη μία, δύο από την άλλη και σκακιέρα 8x8. Θα σας δώσω ένα παράδειγμα πιο τεχνικό. Είναι η κίνηση ροκέ, θυμάστε, που ανταλλάζει ο βασιλιάς με τον πύργο. Σας κάνω την ερώτηση: αν το σκάκι δεν είχε γωνίες, θα κάνατε ροκέ; Κοιτάζτε τι κουτή ερώτηση! Πάρτε μια σκακιέρα και απλώς αφήστε την να συνεχίζει σαν λωρίδα. Όλη η ιδέα που χρησιμοποιούμε στο ροκέ είναι να μεταφέρουμε το βασιλιά στη γωνία, από την άλλη πλευρά που είναι ανοιχτό να έχουμε τον πύργο και μπροστά μας τα πύονια. Ξέρετε γιατί το κάνουμε αυτό; Επειδή η γωνία είναι αδιαπέραστη. Το πιο ισχυρό τείχος που έχεις στο σκάκι είναι η γωνία. Γιατί δεν μπορείς να μπεις από γωνία. Αυτό σημαίνει πως όταν παίζεις και δεν έχεις καταλάβει πού είναι οι γωνίες σου στρατηγικά και παίζεις μόνο με τα κομμάτια, είναι το ίδιο πρόβλημα που έχει ο δάσκαλος μέσα στην τάξη, που δεν ξέρει ποιες είναι οι γωνίες. Αν σας έλεγα ότι ο βασιλιάς είστε εσείς, ότι παίζετε σε μία σκακιέρα όπου υπάρχουν πύονια κομμάτια, που είναι όλα διαφορετικά –δεν λειτουργούν όλοι οι παίκτες καθορισμένα με τον ίδιο τρόπο. Οι γωνίες τι θα ήταν; Σας έβαλα σε σκέψη τώρα. Προσέξτε τι σας λέω. Σας λέω ότι το πιο ισχυρό όπλο που έχετε στο σκάκι, όταν κάνουμε το μετασχηματισμό και το μεταφέρουμε στην τάξη, δεν ξέρετε ποιο είναι! Αυτό σημαίνει ότι εσείς νομίζετε ότι μπορείτε να διαχειριστείτε όλο το πλαίσιο, μόνο και μόνο με τους παίκτες. Το θέμα είναι, πού παίζουν οι παίκτες; Σε ποιο χώρο; Ποια είναι τα όρια; Τι επιτρέπεται, τι δεν επιτρέπεται; Άρα όταν δεν ξέρετε να απαντάτε σ' αυτό, είναι επειδή στην πραγματικότητα χρησιμοποιείτε την εγκύκλιο σαν γωνία. Και η εγκύκλιος αλλάζει. Οι γωνίες στο σκάκι δεν αλλάζουν. Άρα δεν είναι αυτή η σωστή απάντηση. Θα ήταν καλό, όπως λεν μερικές φορές στη Γαλλία, να μην περιστρέφεστε συνεχώς και να κάνετε το ίδιο πράγμα. Να βρείτε πρώτα τις γωνίες και μετά να δείτε, πώς πιάνετε μία γωνία, μια δεύτερη γωνία, πώς παίζετε, πώς μετακινείτε τους παίκτες σας, έτσι ώστε να υπάρχει ένα πραγματικό παίγνιο και να αποτελέσει για σας κάτι πολύ σημαντικό. Γιατί η στρατηγική λειτουργεί σε πολλούς χώρους.

Μου αρέσει να παίρνω το παράδειγμα του ποδοσφαίρου. – Ίσως φαντάζεστε ότι είμαι «φανατικός» του ποδοσφαίρου... – Πολύ συχνά ακούγαμε: 'Ο Ρεχάγγελ με την ομάδα του είχε τύχη'. Θα ήταν καλό να σκεφτείτε, μήπως ο Ρεχάγγελ είχε καταλάβει ότι η ομάδα της Ελλάδας δεν είναι ανθεκτική. Μπορεί να παίζει ομαδικά, αλλά δεν είναι ανθεκτική. Άρα τι έκανε; Έβαζε το γκολ την τελευταία στιγμή για να χρησιμοποιήσει το χρόνο υπέρ της. Δηλαδή, θα παίζετε όπως να 'ναι, θα

θεωρούν ότι είσαστε άχρηστοι και στο τέλος από σπόνδα μπαίνει ένα γκολ κατά τύχη! Μέχρι να ενεργοποιηθεί ο άλλος για να κάνει αντεπίθεση, έχει τελειώσει ο αγώνας. Αν οι Έλληνες έβαζαν το γκολ στα πέντε πρώτα λεπτά, θα ήμασταν ικανοί να χάσουμε 1-3. Διότι ενεργοποιείται ο άλλος και σε παίρνει στα σοβαρά. Αυτό που κατάφερε ο Ρεχάγγελ, που δεν το έχουμε αντιληφθεί στρατηγικά, είναι να θεωρούν όλοι ότι η Ελληνική ομάδα ήταν άχρηστη. Και δεν ήταν. Γιατί είχε άλλο κεφάλι. Άλλο να είσαι βλάκας κι άλλο να παίζεις το βλάκα. Ο Ρεχάγγελ έβαλε όλη την εθνική ομάδα να παίζουν σαν βλάκες. Και κέρδισαν από βλακεία... αλλά προσέξτε, των άλλων!

Σας ευχαριστώ.